

ธรรมะใกล้มือ

ธัมมปิณฑิต

กฎตายตัวแห่งธรรมดา

พุทธ
ทาส
ภิกขุ

ชุดธรรมะ ๙ ตา
ธัมมนิยามตา

พุทธทาสภิกขุ

ISBN 978-616-94009-0-5

พิมพ์ครั้งที่ ๑ มิถุนายน ๒๕๖๕

จำนวน ๒,๕๐๐ เล่ม

การบรรยาย

บรรยายแก่คณะชาวต่างประเทศ ปี ๒๕๓๒, วันที่ ๗ มีนาคม ๒๕๓๒
ธรรมบรรยายแก่คณะ ดร.ระวี ภาวิไล ปี ๒๕๒๒, วันที่ ๒๖ ตุลาคม ๒๕๒๒
รหัส 5125320307040, 4115221026020

ที่ปรึกษา พระครูธรรมรัต (ธัญชัย เดชปณฺโญ)

ผู้ถอดเสียง นพวรรณ มาลา, สุวรรณิ - ณรงค์เดช พงศ์ผดุงเกียรติ

พิสูจน์อักษร อีรชาติ พันธุ์หอม, กลุ่มงานจดหมายเหตุ

ภาพปก ณิชชนน บางแค

กราฟฟิก Art and Soul

บรรณาธิการ นันทรัตน์ ศุภวราพงษ์

พิมพ์ที่ บริษัท พิมพ์ดี จำกัด โทร. ๐ ๒๕๐๑ ๙๕๐๑

จัดพิมพ์และจัดจำหน่ายโดย มูลนิธิจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปญฺโญ

สวนวชิรเบญจทัศ (สวนรถไฟ) ถนนนคิมรถไฟสาย ๒

แขวงจตุจักร เขตจตุจักร กรุงเทพฯ ๑๐๙๐๐

สมทบหนังสือ

โทร. ๐ ๒๙๓๖ ๒๘๐๐ ต่อ ๕๑๐๑

อีเมล cds@bia.or.th

ไลน์ไอดี @codhammaspace

ธรรมทาน กับ การทำหนังสือ

ที่ใครจะรู้ว่า ต่างกันอย่างไร ลองแยกเล่มหนังสือ ออกดู จะเห็นว่า มีอยู่สองอย่าง คือ กระดาษที่ใส่พิมพ์ กับกระดาษ หรือปกหนังสือ ที่ร้อยเล่มหนังสือเล่มนั้น. การทำหนังสือ ย่อมหมายถึง การทำกระดาษ ด้วยขาดตามตัวอย่าง การ พร้อมทั้งกระดาษ กระดาษ และ ~~กระดาษ~~ ^{งาน} ในกรณี หนังสือหนึ่ง อย่างก็พอ ทั่วไป.

ส่วนการธรรมทาน ย่อมไม่เป็นเช่นนั้น ความรู้ นั้นให้เปล่า ก็แล้ว, ส่วนกระดาษ หรือ ^{และกระดาษ} วัสดุ ที่ใส่กระดาษนั้น มัก ต้อง ขอคืน เช่นเดียวกับกระดาษที่ ใส่ให้แล้วไปถวายพระที่วัด. ขอคืน เพราะคน ต้อง ใส่วางถวาย อีกหลายครั้ง! จนกระทั่งถึงวัดที่วัด.

งานธรรมทาน มักถูกมองว่าเป็นการทำหนังสือไป ขอ ขอบพิจารณาแล้ว ด้วยดี ทั้งสองอย่าง, จะได้เท่าไร กันดี, และร่วมซื้อกันได้.

ที่พักสงฆ์เป็นชนบท
C/O วัดญาณเวศกวัน

ต.บางกระพี้ อ.สามพราน จ.นครปฐม ๗๓๒๑๐

๓๐ พฤษภาคม ๒๕๖๕

เรื่อง ขออนุญาตนำเนื้อหาจากหนังสือพุทธธรรม ฉบับปรับขยาย
ลงประกอบในหนังสือ ธรรมะใกล้มือ เดือนมิถุนายน ๒๕๖๕

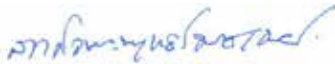
เจริญพร นายแพทย์บัญชา พงษ์พานิช
กรรมการและเลขานุการ มูลนิธิหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ

อ้างถึง หนังสือที่ ๒๕/๒๕๖๕ ลว. ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๖๕

ตามหนังสือที่อ้างถึง แจ้งว่า มูลนิธิหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ ได้จัดพิมพ์
หนังสือ ธรรมะใกล้มือ เป็นรายเดือนโดยนำธรรมบรรยายของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาส
ภิกขุ) มาจัดพิมพ์หมุนเวียนเดือนละ ๑ เรื่อง บัดนี้ สำหรับเดือนมิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๖๕
จะพิมพ์เรื่อง ธัมมนิยามตา กฎตายตัวแห่งธรรมตา มูลนิธิ เห็นว่าเนื้อหาในหนังสือพุทธธรรม
ฉบับปรับขยาย หัวข้อ บันทึกพิเศษทำยบท เพื่อความเข้าใจลึกลงไปจำเพาะเรื่อง หน้า ๒๒๕-
๒๒๘ ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๕๓ พ.ศ. ๒๕๖๒ สามารถเสริมความเข้าใจดังกล่าว จึงขออนุญาตนำ
เนื้อหาไปลงพิมพ์ประกอบด้วย ดังความแจ้งแล้วนั้น

อาตมาได้รับทราบความตามที่แจ้งแล้ว และยินดียินดีอนุญาตโดยขออนุโมทนาคุณคุณชันทะมา
พร้อมนี้

ขอเจริญพร

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ปยุตฺโต)

สารบัญ

ฉัมนิยามตา	๗
ธรรมะ ๔ ความหมาย	๑๑
กฎตายตัวของธรรมตา	๒๓
ฉัมนิยามสุดตปาฐะ	๒๙

ภาคผนวก : ฉมนิยามตา	
โดยสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต)	
บันทึกที่ ๑ : ธรรมนิยาม ๑ และ ธรรมนิยาม ๓	๓๕
ตถตา - ความเป็นเช่นนั้นเอง	๔๒

ฉัมนิยามตา

แปลว่า

ความเป็นกฏตายตัวแห่งธรรมตา

ฉัมนิยามตา*

ที่นี่ เราก็มายังตาที่ ๕ เรียกว่า ฉัมนิยามตา ฉัมนิยามตา "ฉัมนิยามะ" คำว่า "นิยามะ" แปลว่า กฎ, law "ธรรมะ" ก็คือธรรมชาติ หรือธรรมดา

กฎของธรรมชาติหรือกฎของธรรมดามีอยู่อย่างนี้ เราก็เห็นความเป็นทั้งหมดนั้นมันเป็นไปตามกฎของธรรมดา ของธรรมชาติ เราจะเห็นสิ่งทั้งปวงโดยรายละเอียดที่ลึบอย่าง ก็ร้อยอย่าง ก็พันอย่าง ก็หมื่นอย่าง มันล้วนจะเป็นไปตามกฎนี้เสมอๆ หมดเลย

สรุปความว่า เราเห็นชัดเจนไปว่า มันมีกฎของธรรมชาติ ครอบงำเราอยู่ บังคับเราอยู่อย่างเฉียบขาด เด็ดขาดที่สุด จนเรา

* ธรรมบรรยายแก่คณะชาวต่างประเทศ ปี ๒๕๓๒, ครั้งที่ ๔, ชีวิตที่ไม่กัดเจ้าของ, วันที่ ๘ มีนาคม ๒๕๓๒.

รู้สึกว่ามันจะต้องทำให้ถูกต้องตามกฎหมายชาตินั้นอย่างที่เราจะฝัน
มันไม่ได้

ถ้าว่าในพุทธศาสนานี้เราอยากจะมี *God* มีพระเจ้ากับเขา
บ้างละก็ ก็ถือเอา *law of nature* อันนี้แหละเป็นพระเจ้า แต่ที่เรา
ถือกัน ก็ถือกันว่าพุทธศาสนาไม่มี ไม่มี *God, atheism* แต่มันก็มี
สิ่งสูงสุด สูงสุดที่มันบังคับอยู่เหมือนกับ *God* ขอให้รู้จักว่าธัมม-
นियามตามันเป็นอย่างนี้

มันมีกฎของธรรมชาติครอบงำเราอยู่
บังคับเราอยู่อย่างเฉียบขาด เด็ดขาดที่สุด
จนเรารู้สึกว่ามันจะต้องทำให้ถูกต้องตามกฎธรรมชาตินั้น
อย่างที่เราจะฝืนมันไม่ได้

ธรรมะคือตัวธรรมชาติ

ธรรมะคือกฎของธรรมชาติ

ธรรมะคือหน้าที่ตามกฎธรรมชาติ

ธรรมะคือผลที่เกิดจากการปฏิบัติหน้าที่

ธรรมะ ๔ ความหมาย*

คำว่า "ธรรม" นี้เป็นคำที่ประหลาด แปลว่า "ธรรมเฉยๆ" ก็ได้ แปลว่า "ธรรมชาติ" ก็ได้ แปลว่า "ธรรมดา" ก็ได้ คำว่าธรรมนี้; โดยที่มันเป็นตัวจริงของมัน ก็คือตัวธรรมชาตินั่นเอง ดังนั้น เรามีสิ่งที่เรียกว่า "ธรรม" ในฐานะที่เป็นธรรมชาติก็โดยความหมาย ๔ ความหมาย ซึ่งท่านทั้งหลายคงได้เคยอ่านมาแล้ว เคยได้ยินมาแล้ว มาพูดกันอีกก็คงจะรำคาญ แต่มันก็จำเป็นที่จะต้องพูด ธรรมชาติ โดยความหมาย ๔ ความหมายนี้ ช่วยจำกันได้

* ธรรมบรรยายแก่คณะ ดร.ระวี ภาวิไล, ครั้งที่ ๒, ธรรมะคือธรรมชาติโดย ๔ ความหมาย, วันที่ ๒๖ ตุลาคม ๒๕๒๒.

ความหมายที่ ๑ ธรรมะคือตัวธรรมชาติ

ความหมายที่ ๑ ก็คือ "ตัวธรรมชาติ" นั่นเอง ปราภฏการณ์ของธรรมชาติอย่างที่เราเห็นชัดอยู่ในสากลจักรวาลนี้ ที่เราเห็นได้ด้วยตาหู จมูก ลิ้น กาย และบางอย่างต้องรู้สึกได้ด้วยใจ

ในภาษาธรรมะนี้ เรามี "ธาตุดิน" "ธาตุน้ำ" "ธาตุไฟ" "ธาตุลม" นี้ ๔ ธาตุ และมี "ธาตุอากาศ" และ "จิตใจ" , ธาตุอากาศคือธาตุว่างแล้ว วิญญาณธาตุคือธาตุจิตใจ

ดิน น้ำ ลม ไฟ นี้เป็นธาตุวัตถุ ๔ อย่าง ประกอบขึ้นเป็นสิ่งต่างๆ ในสากลจักรวาล เป็นเนื้อหนังของคนเรา ก้อนหิน ต้นไม้ กววด ทราบ โลหะ ธาตุอะไรต่างๆ คุณสมบัติที่กินที่ เรียกว่า "ธาตุดิน" คุณสมบัติที่กุมตัวกันเข้าตลอดเวลานี้เป็น "ธาตุน้ำ" คุณสมบัติที่มีอุณหภูมิเผาไหม้เรียกว่า "ธาตุไฟ" คุณสมบัติที่ลอยไปมาได้นี้เรียกว่า "ธาตุลม"

ที่นี้ ที่ว่าง คือที่ให้สิ่งที่ให้ธาตุอื่นๆ ตั้งอาศัยอยู่ได้เพราะมันว่าง ถ้าไม่มีว่าง ไม่มีที่ว่าง ธาตุอื่นก็ตั้งอยู่ไม่ได้ ฉะนั้นจึงมีธาตุว่างที่ว่าง หรือจะเรียก *space* หรืออะไรก็ได้แล้วแต่เถิด ว่ามันต้องมีอยู่อย่างหนึ่งด้วยเหมือนกัน เรียกว่า "ธาตุว่าง" ที่ว่าง

แล้วก็มี "ธาตุจิต, ธาตุวิญญาณ" ที่อาศัยอยู่ในธาตุวัตถุนั้น

สำหรับรู้สึกคิดนึกได้ เมื่อวัตถุนั้นมันมีวิวัฒนาการมากเพียงพอ

นี่เราก็มีธาตุทั้ง ๖ นี้เป็นตัวธรรมชาติ เรียกว่าเป็นธาตุวัตถุ ก็มี เป็นธาตุจิตใจ เป็นนามธรรม ก็มี แต่แล้วก็เป็นธาตุตามธรรมชาติ เหมือนกันทั้งนั้น ดังนั้น เราเรียกว่าธรรมชาติที่เป็นตัวธรรมชาติ.

ความหมายที่ ๒ ธรรมะคือกฎธรรมชาติ

ที่นี้ธรรมชาติในความหมายที่ ๒ ธรรมะในความหมายที่ ๒ คือ "กฎของธรรมชาติ" อยู่ที่ไหน มันก็อยู่ที่ตัวธรรมชาตินั่นเอง ในตัวธรรมชาติต้องมีกฎควบคุมมา มาแล้ว ควบคุมอยู่ ควบคุมตลอดไป ธรรมชาติทั้งหลายเกิดขึ้นโดยกฎของธรรมชาติ เพราะฉะนั้น เราจะต้องถือว่าไอ้กฎของธรรมชาตินี้จะต้องมีอยู่ก่อนธรรมชาติ กฎของธรรมชาติบันดาลให้ธรรมชาติเป็นไป นับตั้งแต่เกิดขึ้น เปลี่ยนแปลง ดับลง, เกิดขึ้น เปลี่ยนแปลง ดับลง; ก็มีกฎของธรรมชาติ อยู่ก่อนสิ่งใดหมด

คำว่า *The Word* ของคัมภีร์โยฮัน ในไบเบิลนั้น อาตมา เข้าใจว่าหมายถึง "กฎของธรรมชาติ" เพราะได้กล่าวว่า "มีอยู่ก่อนสิ่งใด" ประโยคถัดมาจึงพูดว่า "word นั้นอยู่กับพระเจ้า" ประโยคถัดมาจึงจะพูดว่า "word นั้นเป็นอันเดียวกับพระเจ้า"

ประโยคแรกเขาพูดว่า "มีอยู่ก่อนสิ่งใด" นี่ถือเอาใจความนี้ ก็หมายความว่า *The Word* นั้นคือกฎของธรรมชาติ มีอยู่ก่อนสิ่งใด

word ก็แปลว่าคำพูด มีความหมายอย่างเดียวกับกฎ, กฎ คือคำสั่งหรือเรียกว่าคำพูด; เราไม่มีความรู้ภาษาเพียงพอก็ตสันนิษฐาน ไปตามที่มีมันจะรู้ ถ้ามพวกที่เขารู้เขาว่า คำว่า *The Word* นี้ภาษา

เดิมเป็นภาษากรีก มาจากคำว่า *logos* ก็ *word* หรือคำพูด หรือ คำสั่ง นี่ก็อย่างเดียวกันนั่นแหละ

มันต้องมีกฎที่สามารถบันทาลสิ่งต่างๆ ได้ อยู่ก่อนสิ่งใด สิ่งต่างๆ จึงเกิดขึ้น เราจึงถือว่า กฎของธรรมชาติมีอยู่ก่อนสิ่งใดในการสร้างโลก ของพระเจ้าก็ว่าสร้าง *The Right* ขึ้นก่อนสิ่งใด นั่นก็คืออำนาจที่จะเป็นไปตามกฎ ซึ่งอยากจะเรียกว่า กฎแห่งวิวัฒนาการ พระเจ้าต้องสร้างขึ้นมาก่อนสิ่งใด จึงสร้างแผ่นดิน สร้างน้ำ สร้างฟ้า สร้างสัตว์มีชีวิตอะไรต่างๆ ขึ้นมา

มันต้องมีสิ่งหนึ่งอยู่ก่อนสิ่งใดที่บันทาลให้สิ่งทั้งหลายเกิดขึ้น เราจะถือว่าเป็น "กฎของพระเจ้า" หรือเป็น "พระเจ้า" เสียเองก็แล้วแต่จะมองกันเถิด ไม่ควรจะมีมองไปในทางที่ขัดแย้งกันว่า มันต้องมีสิ่งนั้นก่อน เราจะเรียกสิ่งนั้นว่าพระเจ้าเสียเลย หรือจะเรียกสิ่งนั้นว่ากฎของพระเจ้า ผลก็ต้องเท่ากันแหละ เพราะว่า เป็นสิ่งแรกที่มีอยู่ก่อนสิ่งใด ทำให้สิ่งต่างๆ เกิดขึ้น นี้เรียกว่า กฎของธรรมชาติ ได้ทำให้ตัวธรรมชาติเกิดขึ้น แล้วก็ควบคุมอยู่ในสิ่งนั้น เรียกว่าสิ่งอยู่ในสิ่งนั้น เหมือนกับผีสิง

ในตัวธรรมชาติทั้งหลายก็มีกฎของธรรมชาติสิ่งอยู่ ที่จะต้องพิจารณากันให้ดีที่สุดในเรื่องนี้ เช่นว่าโลกนี้ ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ นี้เกิดขึ้นมาแล้วตามกฎของธรรมชาติ แล้วกฎของธรรมชาติก็ยังคงสิ่ง

อยู่ในตัวดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ที่จะให้เป็นไปตามกฎอย่างสม่ำเสมอ จะถือว่าพระเจ้าควบคุมดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ให้เป็นไปอย่างสม่ำเสมอสม่ำเสมอก็ถูกเช่นเดียวกับว่า กฎของธรรมชาติที่สิ่งอยู่ในนั้นนะ ทำการควบคุมให้ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ เป็นไปอย่างสม่ำเสมอ สิ่งที่มีมันจะเกี่ยวข้องกับเราก็คือ ความที่ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ มันหมุนไปอย่างสม่ำเสมอ นี่สำคัญกว่าที่จะไปพิจารณาว่าใครมันสร้างขึ้นมา

มีกฎของธรรมชาติสิ่งสถิตอยู่สำหรับควบคุมให้มันเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ อย่างก้อนหินก้อนที่อยู่ตรงหน้าเรานี่ มันก็เป็นธรรมชาติ ในนั้นก็กฎของธรรมชาติควบคุมก้อนหินก้อนนี้อยู่ทุก ๆ ปริมาณ ซึ่งมันจะต้องเป็นไปตามกฎ ก้อนหินนี่จะเป็นอย่างไรก็เป็นไปตามกฎของธรรมชาติ จะช้าหรือจะเร็วก็เป็นไปตามกฎของธรรมชาติ

นี่ถ้ามันเป็นสิ่งที่มีชีวิต เช่น ต้นไม้ มันก็ยิ่งเป็นได้ง่ายได้เร็วกว่านั้น นั่นมาเป็นตัวเรา เนื้อหนังของเรา เนื้อหนังของเราเป็นตัวธรรมชาติ และในตัวธรรมชาตินั้นมีกฎของธรรมชาติควบคุมอยู่ ดังนั้น เนื้อหนังของเราทุก ๆ เซลล์ นี่มันจึงเป็นไปตามกฎของธรรมชาติอย่างทีหลีกเลี่ยงไม่ได้ เฉียบขาดที่สุด.

กฎของธรรมชาติ
ได้ทำให้ตัวธรรมชาติเกิดขึ้น
แล้วก็ควบคุมอยู่ในสิ่งนั้น
เรียกว่าสิ่งอยู่ในสิ่งนั้น เหมือนกับผีสิง

ความหมายที่ ๓ ธรรมะคือหน้าที่ตามกฎธรรมชาติ

ทีนี้ก็จะดูต่อไปถึง "หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ" เมื่อกฎของธรรมชาติควบคุมอยู่ทุกๆ อนุภาคของทุกสิ่ง ทุกสิ่งก็ต้อง "มีหน้าที่ประพฤติกกระทำให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ"

ที่มีปัญหามากที่สุดก็คือ สิ่งที่มีชีวิตมันจะต้องการมีชีวิต มันก็ต้องการทำให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ คือมีหน้าที่ประจำอยู่ในสิ่งที่มีชีวิต ซึ่งมันจะต้องเป็นไปให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ สิ่งที่มีชีวิต มันก็ต้องเป็นไปตามกฎของธรรมชาติอยู่แล้ว มันไม่รู้จักคิดนึกว่าจะต้องการอย่างไร จะต้องเอาอย่างไร มันก็ไม่ต้องพูดกัน ใ้สิ่งที่มีชีวิตนี้มันต้องการอย่างนั้น มันต้องการอย่างนี้ หรือมันต้องอย่างนั้น ต้องอย่างนี้ มันก็ต้องมีหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติที่จะให้เป็นไปได้อย่างนั้น

เรามองดูทุกๆ ไปก็พอจะมองเห็นได้ว่า วิวัฒนาการของธรรมชาตินี้วิวัฒนาการเพื่อให้ดีขึ้นๆ สูงขึ้นๆ กว่าที่จะสูงสุด หน้าที่ของมันก็คือทำให้มันถูกต้องตามกฎที่มันจะดีขึ้น สูงขึ้น มิฉะนั้นมันก็จะต้องตาย ต้องสูญหายไป ไม่เหลืออยู่ในโลก นี่สิ่งที่มีชีวิตก็ต้องมีหน้าที่ที่จะดำรงชีวิต และดำรงชีวิตแล้วต้องดำรงอยู่ในลักษณะที่เป็นที่น่าพอใจ คือไม่เป็นทุกข์ เท่านั้นยังไม่พอมันยังต้องให้เป็น

ประโยชน์แก่ผู้หรือสิ่งที่มาเกี่ยวข้องกับทุก ๆ สิ่งด้วย ฉะนั้นหน้าที่มัน จึงมีว่า ทำให้ชีวิตรอดอยู่ได้ แล้วก็ทำให้มันไม่ต้องเป็นทุกข์ทรมาน และขณะเดียวกันนั้นต้องให้เป็นประโยชน์แก่สิ่งที่มาเกี่ยวข้อง เช่น ผู้อื่น เป็นต้น

ข้อนี้จะต้องดูให้ดี ๆ ว่า มันจะเป็นหัวใจของพระศาสนาใน ฐานะที่เป็นจุดหมายปลายทาง ศาสนาไหนบ้างไม่ต้องการอย่างนี้ ไม่มีจุดหมายปลายทางอย่างนี้ ลองว่ามาดู คือต้องการให้ผู้ปฏิบัติ นั้นจะรอดอยู่ได้ แล้วรอดอยู่อย่างดี คือมีความสุขอย่างแท้จริง แล้ว การมีไอ้ตัวตนอยู่นั้นต้องเป็นประโยชน์แก่ทุกฝ่าย นี่จะพอไหมที่จะ เป็นจุดหมายปลายทางของมนุษย์ หรือเป็นความมุ่งหมายของศาสนา ทุกศาสนา ถ้ายอมรับว่ามันตรงกันทุกศาสนา แล้วก็คือหน้าที่ตามกฎ ของธรรมชาติ นั่นแหละเป็นตัวระบบปฏิบัติของแต่ละศาสนา

เราต้องทำหน้าที่ คือการปฏิบัติ จะมีแต่พูดกันก็ไม่ได้ ต้อง ปฏิบัติ ใช้คำปฏิบัติก็เป็นภาษาเดิมในประเทศอินเดีย ในภาษาอื่นก็ ต้องใช้คำอย่างอื่น เช่น *commitment* เป็นต้น แต่มันก็มีความหมาย ว่าปฏิบัติอยู่นั่นเอง คือ "ต้องปฏิบัติตามหน้าที่ที่เป็นไปตามกฎของ ธรรมชาติ" หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ แล้วก็ทำ.

ความหมายที่ ๔ ธรรมะคือผลที่เกิดจากการปฏิบัติหน้าที่

ที่นี่ การปฏิบัติหน้าที่นี้ย่อมมีผล เราจึงมีธรรมชาติในความหมายที่ ๔ คือ "ผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติหน้าที่" ใ้ผลนี้ไม่สำคัญ จะไม่ต้องพูดถึงก็ได้ เพราะเมื่อปฏิบัติแล้วมันก็ต้องมีผลตามสมควรแก่การปฏิบัติ แต่เดี๋ยวนี้มันเป็นสิ่งที่มีอยู่อีกแผนกหนึ่ง เราจึงจัดเป็น "ธรรม" "ธรรมะ" หรือ "ธรรมชาติ" อีกส่วนหนึ่ง แผนกหนึ่ง เรียกว่าผล ได้รับผลเป็นสุข เป็นทุกข์ แล้วแต่ปฏิบัติผิดหรือปฏิบัติถูก

เราต้องการสุข เราก็ต้องปฏิบัติถูก ถูกก็คือรอดอยู่ได้ แล้วก็รอดอยู่อย่างดี อย่างมีประโยชน์แก่ทุกฝ่าย เรามีคำพูดในพุทธศาสนาว่า บรรลุมรรค ผล นิพพาน บรรลุมรรคก็คือมีการปฏิบัติที่ปฏิบัติสำเร็จ ไม่ใช่ปฏิบัติผิดๆ แล้วค้างเติ่งไม่สำเร็จ แล้วต้องมีมรรคคือการปฏิบัติที่ถูก ที่จริง ที่ตรง และสำเร็จ แล้วก็มีผลเกิดขึ้นจากการปฏิบัตินี้ถ้าว่าเป็นไปถึงที่สุดของผลแล้วก็ถึงสภาพที่เรียกว่า นิพพาน คือหมดปัญหา หมดความทุกข์ร้อน หมดทุกข์ อย่าง ที่เรียกว่าว่างจากปัญหา ว่างจากความทุกข์ คือพระนิพพาน มีความหมายตามภาษาชาวบ้านว่าเย็นสนิท ถ้ายังร้อนอยู่แม้แต่นิดหนึ่งก็เรียกว่ามันยังไม่ถึงที่สุด คือยังไม่ปรินิพพาน เย็นสนิทจากการรบกวนของปัญหาของความทุกข์ พูดตรงๆ ก็ว่าเย็นสนิทจากไฟ คือความโลภ ความโกรธ ความหลง นั่นเอง นี้เรียกว่าผลจากการปฏิบัติหน้าที่ตามกฎของ

ธรรมชาติ

อาตมาขอรับรองเสมอเลยว่า ช่วยศึกษาไฉ่ธรรมชาติโดย
ความหมาย ๔ ความหมายนี้ไว้ให้ดี จะเข้าใจสิ่งที่เรียกว่า "ธรรมะ" ใน
พระพุทธศาสนาทุกเรื่อง ทุกขั้นตอน ง่ายขึ้น หรือง่ายมาก ง่ายที่สุด
ไปตามลำดับ ขอให้รู้จักธรรมะใน ๔ ความหมายหรือธรรมชาติใน
๔ ความหมายนี้แหละเป็นรากฐานของการศึกษาธรรมะทั้งหมด ถ้า
สรุปพูดง่ายๆ ก็ "ธรรมชาติ" ตัวธรรมชาตินะ แล้วก็ "กฎของธรรมชาติ"
แล้วก็ "หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ" และ "ผลที่เกิดจากหน้าที่".

ฉัมนิยามตา แปลว่า กฎตายตัวของธรรมดา.

ความตั้งอยู่ตามธรรมดาก็ดี

กฎอันตายตัวของธรรมดาก็ดี นี่ก็คือ อิทัปปัจจยตา.

กฎตายตัวของธรรมดา

ฉัมนิยามตา แปลว่า กฎตายตัวของธรรมดา. ความตั้งอยู่ตามธรรมดาก็ดี กฎอันตายตัวของธรรมดาก็ดี นี้ก็คือ **อิทัปปัจจยตา**.

คำว่า **อิทัปปัจจยตา** นี้หมายถึง ความมีกฎเกณฑ์ และตัวกฎเกณฑ์ของธรรมชาตินี้ก็ได้; หมายถึงการที่มันต้องเป็นไปตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ หรือความที่มันเป็นไปตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาตินี้ก็ได้; แล้วก็หมายถึง ผลที่มันเกิดขึ้นจากความเป็นไปนั้นๆ อย่างนี้ก็ได้. เราต้องเข้าในนัย ๓ อย่างนี้ไว้เสมอไป แล้วเราจะพูดกันโดยรายละเอียดอย่างไรอย่างหนึ่งมันก็ง่ายเข้า.

* พุทธทาสภิกขุ, อิทัปปัจจยตา, ธรรมโฆษณ์ของพุทธทาส, ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๘, ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๕๗, หน้า ๒๒.

นัยที่ ๑ อิทปปัจจยตาในฐานะที่เป็นกฎ

นัยที่ ๑ : อิทปปัจจยตาในฐานะที่เป็นกฎ; เช่น กฎปฏิจ-
สมุปรบาท หรือกฎอริยสัจจ์ หรือกฎอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา หรือ
กฎอะไรก็ตามในทางศาสนา; หรือว่ากฎในทางฝ่ายวิชาโลกๆ เรื่องดิน
ฟ้าอากาศ เรื่องความเป็นไปในจักรวาล อะไรที่มันเป็นกฎเกณฑ์อย่าง
ตายตัวของธรรมดาธรรมชาติที่ตายตัวนั้นก็เรียกว่า กฎ ด้วยเหมือน
กัน. ตัวกฎอย่างนี้ทั้งหมดนี้ ก็คือ อิทปปัจจยตา ในฐานะที่เป็นกฎ
คือกฎที่มันต้องเป็นไปตามเหตุตามปัจจัย.

ทีนี้ กฎนี้มันมีอำนาจเหนือสิ่งใด เราไม่รู้ว่ามีใครสร้างกฎนี้
ขึ้นมา จนต้องเรียกว่าไม่มีใครสร้าง คือมันเป็นอยู่เอง; เช่นเดียวกับที่
พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า ตถาคตจะเกิดขึ้น, หรือว่าตถาคตจะไม่เกิด
ขึ้นก็ตาม, ธรรมดาตุนั้นหรือกฎนั้นมันมีอยู่แล้ว และบังคับสิ่ง
ต่างๆ ให้เป็นไปอยู่ตลอดกาลอย่างสม่ำเสมอแล้ว. นี่กฎในลักษณะ
อย่างนี้ไม่อาจจะกล่าวได้ว่าใครเป็นผู้ตั้งขึ้น; และกฎนี้มันตั้งอยู่เหนือ
เหตุเหนือปัจจัย : ถ้าเหตุปัจจัยปรุงแต่งได้ กฎนั้นก็เปลี่ยน ก็เลยเป็น
กฎเกี กฎที่ไม่จริง. ถ้าเป็นกฎจริงมันก็ต้องไม่เปลี่ยน; เมื่อไม่เปลี่ยน
ก็หมายความว่า ไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัยอะไรไปปรุงแต่งได้.

ดังนั้น อิทปปัจจยตา ในฐานะที่เป็นกฎนี้ มันหมายถึงกฎ
ที่สิ่งทั้งหลายจะต้องเป็นไปตามเหตุตามปัจจัย; กฎชนิดนี้นิยมเรียก

กันว่าเป็น “อสังขตะ” คือสิ่งที่ไม่มีความเปลี่ยนแปลง มันก็เป็นของมันอยู่เองได้ จนถึงกับว่าพระพุทธเจ้าท่านยอมรับว่า ตถาคตจะเกิดหรือไม่เกิด กฎนี้มันก็มีอยู่แล้ว. นี่คือนิทัปปัจจยตาในฐานะที่อยู่ในรูปของสิ่งที่เป็นตัวกฎที่มีอำนาจเหนือสิ่งใดๆ.

นัยที่ ๒ นิทัปปัจจยตาคือการเป็นไปตามกฎ

นิทัปปัจจยตา นัยที่ ๒ คือการเป็นไปตามกฎ; กิริยา อาการ หรือภาวะลักษณะอะไรก็ตาม ที่มันกำลังเป็นไปตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาตินั้น กิริยาอาการเป็นต้นนั้นก็ชื่อว่า นิทัปปัจจยตา คือความที่ต้องเป็นไปตามเหตุตามปัจจัย. อย่างนี้มีลักษณะต่างกัน คืออย่างหลังนี้มีลักษณะที่มีเหตุมีปัจจัยปรุงแต่ง ผลักไสให้กันไป ดังนั้นจึงได้แก่ฝ่ายที่เป็น *สังขตธรรม* คือธรรมที่มีเหตุ มีปัจจัยปรุงแต่งขึ้นมา. นี่เรารู้จักสิ่งเหล่านี้ว่า เป็นนิทัปปัจจยตา ในฐานะที่เป็นความเป็นไปตามกฎ หรือตามเหตุตามปัจจัย; นี้ก็อย่างหนึ่ง พวกหนึ่งไม่เหมือนกับตัวกฎ.

นัยที่ ๓ อิทัปปัจจยตาในฐานะที่เป็นผล

อิทัปปัจจยตา นัยที่ ๓ ในฐานะที่เป็นผล; สิ่งที่เป็นผลนี้แหละ คือสิ่งที่มนุษย์ต้องการ หรือว่าเป็นสิ่งที่กระทบกระทั่งมนุษย์มากที่สุด เพราะว่าผลนี้เป็นสุขก็มี เป็นทุกข์ก็มี : เป็นสุขมันก็กระทบกระทั่งไป อย่างหนึ่ง, เป็นทุกข์มันก็กระทบกระทั่งไปอีกอย่างหนึ่ง; แต่แล้วมัน ก็มีการกระทบกระทั่งแก่มนุษย์ ทำให้มนุษย์ได้รับความรู้สึกเป็นสุข หรือเป็นทุกข์แล้วแต่กรณี. ผลชนิดนี้ก็อยู่ในลักษณะที่เรียกว่า มีเหตุ มีปัจจัย ปรุณแต่ง; มันจึงเป็นพวก *สังขตะ* ด้วยเหมือนกัน.

แต่โดยเหตุที่ทั้ง ๒ ฝ่ายนี้ ทั้ง *สังขตะ* และ *อสังขตะ* นี้ มัน มีความเป็นอย่างนั้นเสมอกัน เพราะฉะนั้นจึงเรียกเสียว่า “ตถตา” คือ ความเป็นอย่างนั้น. ตถตาที่อยู่เหนือเหตุเหนือปัจจัยก็มี, ที่เป็นไปตามเหตุตามปัจจัยก็มี; แต่มันเหมือนกันตรงที่ว่ามันมีความเป็นอย่าง นั้น. ถ้าเรารู้จักความเป็นอย่างนั้น หรือความที่มันต้องเป็นอย่างนั้น ดีแล้ว เราจะไม่ประหลาดใจในสิ่งใด; ไม่หลงใหลในสิ่งใด ไม่เป็น ทาสของสิ่งใด.

เดี๋ยวนี้คนเราก็เป็นทาสของอารมณ์ อันเป็นที่ตั้งแห่งความรัก; แล้วก็เกิดเป็นยักษ์เป็นมารขึ้นมา สำหรับอารมณ์อันเป็นที่ตั้งแห่งความ โกรธหรือความเกลียด; อย่างนี้เรียกว่ามันกระทบกระทั่งเือนมนุษย์

ถึงกับสูญเสียความเป็นมนุษย์ คือใจคอไม่ปกติอย่างมนุษย์ที่ควรจะเป็น.

มนุษย์ควรมีจิตใจสูงพอที่จะอะไรๆ กระทบกระทั่งไม่ได้; ให้มนุษย์มีจิตใจปกติ อยู่ในความสงบสุข : สิ่งที่น่ารักก็มาช่วยให้รักไม่ได้, สิ่งที่น่าเกลียดก็มาช่วยให้เกลียดไม่ได้, สิ่งที่น่ากลัวก็มาช่วยให้กลัวไม่ได้, สิ่งที่น่าเศร้าก็มาช่วยให้เศร้าไม่ได้, ไม่ว่าอะไรหมดมันมาช่วยให้เป็นอย่างไรมิได้ทั้งนั้น เพราะเขารู้จักมันดี; เรียกว่า รู้จักถึงธาตุแท้ของมัน รู้จักกำพืดของมัน รู้ความจริงถึงที่สุดของมันว่า : ไม่มีอะไรนอกจากความเป็นอิทัปปัจจยตา คือมันเป็นอย่างนั้นตามธรรมชาติ ตามกฎของธรรมดา; นี้ก็เรียกว่ามนุษย์คนนั้นเป็นผู้รู้ถึงที่สุด. เมื่อเขารู้ถึงที่สุดแล้ว ก็สามารถดำรงจิตใจไว้อย่างถูกต้องที่สุด. เมื่อดำรงไว้ถูกต้องที่สุดก็ไม่มีทุกข์เลย จึงกล่าวได้ว่าเป็นผู้ได้รับประโยชน์อันสูงสุดที่มนุษย์ควรจะได้รับ; สรุปลึ้นๆ ก็คือว่า ไม่รู้จักทุกข์.

จิตใจนี้ไม่รู้จักทุกข์ เพราะว่าได้รู้ความจริงของสิ่งทั้งหลายทั้งปวงในฐานะที่เป็นกฎเกณฑ์กิติ, ในฐานะที่มันเป็นไปตามกฎเกณฑ์กิติ, ในฐานะที่เป็นผลเกิดขึ้นมาจากการเป็นไปตามกฎเกณฑ์นั้นกิติ; เมื่อจะพูดโดยสมมติก็พูดว่า เรารู้จักหมดกระทั่งถึงพระเจ้า พระเป็นเจ้า : ถ้าจะมีพระเป็นเจ้าผู้สร้าง ผู้ทำลายล้าง ผู้ควบคุม ผู้อะไรกันแล้ว มันก็คือกฎแห่งอิทัปปัจจยตานั่นเอง. เพราะฉะนั้นในพระพุทธศาสนานี้

ก็มีพระเป็นเจ้าในลักษณะอย่างนี้: ไม่ใช่พระเจ้าที่เป็นคนที่มีไว้สำหรับพวกเด็ก ๆ. พระเจ้าที่เป็นอิทัปปัจจยตานี้ไม่เป็นมนุษย์ ไม่ใช่มนุษย์ไม่เป็นอะไร นอกจากเป็นตัวมันเอง คือเป็น “ตถตา” ซึ่งสามารถจะบันดาลอะไรได้ทุกอย่างตามกฎเกณฑ์ในตัวมันเอง.

นี่ พิจารณาดูเถอะจะเห็นได้ว่า ไม่มีพระเจ้าชนิดไหน ไม่มีพระเจ้าชนิดไหน จะสูงหรือจะยิ่ง หรือจะเก่งไปกว่าพระเป็นเจ้าชนิดนี้. ความเป็นอย่างนี้เรียกว่า “ตถตา” บางทีก็เรียกว่า ธรรมธาตุ ธรรมะธา-ตุ; หรือบางทีก็เรียกว่า “ธรรม” บางทีก็เรียกว่า “พระธรรม”. ฉะนั้น เราจึงพูดได้ว่า ในพุทธศาสนานี้มีพระธรรมนี้แหละเป็นพระเจ้า หรือเป็นสิ่งสูงสุด : แม้พระพุทธเจ้าก็เคารพพระธรรม. ท่านตรัสของท่านเองว่า “พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ ทั้งอดีต ปัจจุบันอนาคต เคารพพระธรรม”. นี่คือความหมายของอิทัปปัจจยตาในฐานะที่เป็นกฎสูงสุด.*

* พุทธทาสภิกขุ, อิทัปปัจจยตา, ธรรมโมฆะณของพุทธทาส, ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๘, ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๕๗, หน้า ๖๒-๖๕.

ธัมมนิยามสูตรปาฐะ*

(หนุท มยฺ ธมฺมนิยามสูตรปาฐํ ภาณาม เส.)

อุปฺปาทา วา ภิกฺขเว ตถาคตานิ, อนุปฺปาทา วา ตถาคตานิ,
ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย, เพราะเหตุที่พระตถาคตทั้งหลาย จะบังเกิดขึ้น
ก็ตาม, จะไม่บังเกิดขึ้น ก็ตาม, จิตาว สา ธาตุ, ธรรมธาดุนั้น
ย่อมตั้งอยู่แล้วนั้นเทียว, ธมฺมภูจิตตา, คือความตั้งอยู่แห่งธรรมตา,
ธมฺมนิยามตา, คือความเป็นภฏตายตัวแห่งธรรมตา, สฬฺเพ สงฺขารธา
อนิจฺจา-ติ. ว่า สังขารทั้งหลายทั้งปวง ไม่เที่ยง ดังนี้.

ตํ ตถาคโต อภิสมฺพุชฺฌติ อภิสเมติ, ตถาคตโยมฺรู้พร้อมเฉพา
ย่อมถึงพร้อมเฉพาะ ซึ่งธรรมธาดุนั้น, อภิสมฺพุชฺฌิตฺวา อภิสเมตฺวา,
ครั้นรู้พร้อมเฉพาะแล้ว ถึงพร้อมเฉพาะแล้ว, อจฺภิฺขติ เทเสติ, ย่อม
บอก ย่อมแสดง, ปญฺญเปติ ปฏฺจเปติ, ย่อมบัญญัติ ย่อมตั้งขึ้นไว้,
วិวรติ วิภฺษติ, ย่อมเปิดเผย ย่อมจำแนกแจกแจง, อุตฺตานิโกโรติ,
ย่อมทำให้เป็นเหมือนการหงายของที่คว่ำ, สฬฺเพ สงฺขารธา อนิจฺจา-ติ.
ว่า สังขารทั้งหลายทั้งปวง ไม่เที่ยง ดังนี้.

* สวดมนต์แปล บทพิเศษต่างๆ ที่ใช้ในสวนโมกขพลาราม, พิมพ์ครั้งที่ ๖, ธรรมทาน
มูลนิธิ, ๒๕๒๑, หน้า ๑๕-๑๖.

อุปปาทา วา ภิกฺขเว ตถาคตานิ อุนฺนุปาทา วา ตถาคตานิ,
ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุที่พระตถาคตทั้งหลาย จะบังเกิดขึ้น
ก็ตาม, จะไม่บังเกิดขึ้น ก็ตาม, จิตาว สา ธาตุ, ธรรมชาตุนั้น
ย่อมตั้งอยู่แล้วนั้นเทียว, ฌมฺมภูจิตตา, คือความตั้งอยู่แห่งธรรมตา,
ฌมฺมนิยามตา, คือความเป็นภฏตายตัวแห่งธรรมตา, สฬฺเพ สงฺขารธา
ทุกฺขา-ติ. ว่า สังขารทั้งหลายทั้งปวง เป็นทุกฺข์ ดังนี้.

ตํ ตถาคโต อภิสมฺพุตฺตติ อภิสเมติ, ตถาคตย่อมรู้พร้อมเฉพาะ
ย่อมถึงพร้อมเฉพาะ ซึ่งธรรมชาตุนั้น, อภิสมฺพุตฺตติวา อภิสเมตฺวา,
ครั้นรู้พร้อมเฉพาะแล้ว ถึงพร้อมเฉพาะแล้ว, อาจิกฺขติ เทเสติ, ย่อม
บอก ย่อมแสดง, ปญฺณเปติ ปฏฺจเปติ, ย่อมบัญญัติ ย่อมตั้งขึ้นไว้,
วิวรติ วิภวติ, ย่อมเปิดเผย ย่อมจำแนกแจกแจง, อุตฺตทานิกรโรติ,
ย่อมทำให้เป็นเหมือนการทงายของทีคว่า, สฬฺเพ สงฺขารธา ทุกฺขา-ติ.
ว่า สังขารทั้งหลายทั้งปวง เป็นทุกฺข์ ดังนี้.

อุปปาทา วา ภิกขเว ตถาคदानิ อนุปปาทา วา ตถาคदानิ,
ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย, เพราะเหตุที่พระตถาคตทั้งหลาย จะบังเกิดขึ้น
ก็ตาม, จะไม่บังเกิดขึ้น ก็ตาม, จิตาว สา ธาตุ, ธรรมธาดุนั้น
ย่อมตั้งอยู่แล้วนั้นเทียว, ธมฺมภูจิตตา, คือความตั้งอยู่แห่งธรรมดา,
ธมฺมนิยามตา, คือความเป็นกฎตายตัวแห่งธรรมดา, สฬเพ ธมฺมา
อนตฺตา-ติ, ว่า ธรรมทั้งหลายทั้งปวง เป็นอนัตตา ดังนี้.

ตํ ตถาคโต อภิสมฺพุณฺณติ อภิสเมติ, ตถาคตฺยอภฺมฺรูพรฺ้อมเฉพา
ย่อมถึงพร้อมเฉพาะ ซึ่งธรรมธาดุนั้น, อภิสมฺพุณฺณิตฺวา อภิสเมตฺวา,
ครั้นรู้พร้อมเฉพาะแล้ว ถึงพร้อมเฉพาะแล้ว, อาจิกฺขติ เทเสติ, ย่อม
บอก ย่อมแสดง, ปญฺณเปติ ปฏฺจเปติ, ย่อมบัญญัติ ย่อมตั้งขึ้นไว้,
วิวรติ วิภวติ, ย่อมเปิดเผย ย่อมจำแนกแจกแจง, อุตฺตานิโกโรติ,
ย่อมทำให้เป็นเหมือนการทงายของทีคว่า, สฬเพ ธมฺมา อนตฺตาติ.
ว่า ธรรมทั้งหลายทั้งปวง เป็นอนัตตา ดังนี้.

(ภาคผนวก)

ธรรมนูญนิยามตา

โดย สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต)

ธมนิยามตา
หลักความจริงที่มีอยู่โดยธรรมดา

บันทึกพิเศษท้ายบท เพื่อความเข้าใจลึกกลงไปจำเพาะเรื่อง*

บันทึกที่ ๑ : *ธรรมนิยาม ๑ และ ธรรมนิยาม ๓*

มีหลักธรรม ๒ หมวดใหญ่ ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงโดยตรัสเรียกว่าเป็น “ธมฺมนิยามตา” ซึ่งในภาษาไทยนิยมใช้รูปศัพท์ที่เรียกได้สะดวกขึ้นว่า “ธรรมนิยาม” และแปลเป็นภาษาไทยอย่างง่ายว่า “ภาวะที่แน่นอนแห่งธรรม” “ธรรมตา” หรือ “กฎธรรมชาติ” คือ หลักความจริงที่มีอยู่โดยธรรมตา หรือความเป็นจริงของธรรมชาติตามที่ดำรงอยู่หรือเป็นไปของมันเอง (พระพุทธเจ้าจะอุบัติขึ้นหรือไม่ มันก็มีก็เป็นไปของมันอยู่อย่างนั้น ๆ)

หลักธรรม ๒ หมวดสำคัญ หรือธรรมนิยาม ๒ ชุดนั้น คือ

* สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย, ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๕๓, ๒๕๖๒, หน้า ๒๒๕-๒๒๗.

ขุดที่ ๑ อิทัปปัจจยตา ได้แก่ ปฏิจจสมุปบาทมืองค์ ๑๒ หรือพูดให้ง่ายว่า ๑๒ หัวข้อ (พระไตรปิฎกเล่ม ๑๖ สังยุตตนิกาย นิทานวงศ์)

ขุดที่ ๒ อนิจจตา ทุกขตา และอนัตตตา ซึ่งในยุคอรธกถา เป็นต้นมา นิยมเรียกชื่อรวมขุดว่า “ไตรลักษณ์” (พระไตรปิฎกเล่ม ๒๐ อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต)

ที่จริง คำที่ทรงเรียกหลักนี้ ตรัสเป็นคำคู่ว่า “ธมฺมฏฺฐิตตา ธมฺมนิยามตา” ซึ่งในภาษาไทยเรียกกันว่า “ธรรมฐิติ ธรรมนิยาม” และนิยมใช้คำเดียวว่า “ธรรมนิยาม”

ธรรมนิยาม ๒ ขุดนี้ มีความหมายดังได้อธิบายมาแล้วในบทที่ ๓ และบทที่ ๔ ตามลำดับ แต่เมื่อได้อ่านผ่านมากลับแล้ว เห็นว่า ควรสรุปข้อควรทราบไว้ด้วยกัน และกล่าวถึงข้อสังเกตบางอย่างไว้ในที่นี้ เป็นความรู้เสริมประกอบสักเล็กน้อย

ธรรมนิยาม ขุด ๑ ข้อ และขุด ๓ ข้อ เรียงต่อกันเป็น ๔ ข้อ และโยงถึงอริยสัจ ๔

ธรรมนิยาม ๒ ขุดนั้น ถ้านับจำนวนเรียงต่อกัน ก็รวมเป็นธรรมนิยาม ๔ คือ ธรรมนิยาม ๑ (อิทัปปัจจยตา) กับ ธรรมนิยาม ๓ (อนิจจตา ทุกขตา อนัตตตา)

ธรรมนิยาม (ธมฺมนิยามตา) ชุดที่ ๑ คือ อิทัปปัจจยตา
ปฏิจจสมุปบาท ต่อด้วยธรรมนิยามชุดที่ ๒ ที่แสดงไตรลักษณ์ (๓ ข้อ)
นำมาเรียงต่อกัน รวมเป็นธรรมนิยาม ๔ ข้อ ดังนี้

๑. ...อุปปาทา วา ตถาคตานํ อนุปาทา วา ตถาคตานํ
จิตาว ส่า ธาตุ ธมฺมฏฺฐิตตา ธมฺมนิยามตา อิทัปปัจจยตา...

๒. อุปฺปาทา วา ภิกฺขเว ตถาคตานํ อนุปฺปาทา วา ตถาคตานํ
จิตาว ส่า ธาตุ ธมฺมฏฺฐิตตา ธมฺมนิยามตา สพุเพ
สงฺขาร่า อนิจฺจาติ

๓. อุปฺปาทา วา ภิกฺขเว ตถาคตานํ อนุปฺปาทา วา ตถาคตานํ
จิตาว ส่า ธาตุ ธมฺมฏฺฐิตตา ธมฺมนิยามตา สพุเพ
สงฺขาร่า ทุกฺขาติ

๔. อุปฺปาทา วา ภิกฺขเว ตถาคตานํ อนุปฺปาทา วา ตถาคตานํ
จิตาว ส่า ธาตุ ธมฺมฏฺฐิตตา ธมฺมนิยามตา สพุเพ
สงฺขาร่า อนตฺตาติ

มีคำแปลดังนี้

๑. "... ตถาคตทั้งหลาย จะอุบัติหรือไม่ก็ตาม ธาตุ (หลัก)
นั้น ก็ดำรงอยู่ เป็นธรรมจิติ เป็นธรรมนิยาม คือ
อิทัปปัจจยตา ..."

๒. “ภิกษุทั้งหลาย ตถาคตทั้งหลาย จะอุบัติหรือไม่ก็ตาม
 ชาติ (หลัก) นั้น ก็ดำรงอยู่ เป็นธรรมจิติ เป็นธรรมนิยาม
 ว่า สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง”
๓. “ภิกษุทั้งหลาย ตถาคตทั้งหลาย จะอุบัติหรือไม่ก็ตาม
 ชาติ (หลัก) นั้น ก็ดำรงอยู่ เป็นธรรมจิติ เป็นธรรมนิยาม
 ว่า สังขารทั้งปวง คงทนอยู่มิได้”
๔. “ภิกษุทั้งหลาย ตถาคตทั้งหลาย จะอุบัติหรือไม่ก็ตาม
 ชาติ (หลัก) นั้น ก็ดำรงอยู่ เป็นธรรมจิติ เป็นธรรมนิยาม
 ว่า สังขารทั้งปวง ไม่เป็นอัตตา”

จับแต่หัวข้อมาเรียงเป็น ๔ คือ

- ธรรมนิยามที่ ๑ อิทัปปัจจยตา (ปฏิจจสมุปบาท)
- ธรรมนิยามที่ ๒ อนิจจตา (ภาวะที่สังขารทั้งปวง ไม่เที่ยง)
- ธรรมนิยามที่ ๓ ทุกขตา (ภาวะที่สังขารทั้งปวง คงอยู่มิได้)
- ธรรมนิยามที่ ๔ อนัตตตา (ภาวะที่ธรรมทั้งปวง ไม่เป็นอัตตา)

อย่างที่พูดแล้วว่า ข้อ ๑ อิทัปปัจจยตา (ปฏิจจสมุปบาท)
 เป็นธรรมนิยามที่แสดงความเป็นไปของขันธ ๕ ในอาการที่สัมพันธ์
 เป็นเหตุปัจจัยแก่กัน เป็นเรื่องอาการความเป็นไปของสังขตธรรม คือ

ประดาสังขาร ที่เรียกได้ว่าอยู่เบื้องหลังปรากฏการณ์ในโลกแห่งสมมุติ

ข้อ ๒ - ๓ อนิจจตา และ ทุกขตา เป็นธรรมนิยามที่แสดงสภาวะของประดาสังขาร อันเป็นสังขตธรรม ได้แก่ขันธ์ ๕ ทั้งหมดว่ามีลักษณะร่วมกันที่ว่า “สพฺเพ สงฺขารา” สังขาร ทั้งปวง คือทุกอย่างที่เป็นสังขตะ ล้วนไม่เที่ยง คงอยู่มิได้ เสมอเหมือนกันทั้งหมด

ข้อ ๔ อนัตตตา เป็นธรรมนิยามที่แสดงสภาวะของธรรมทุกสิ่งทุกอย่าง ไม่ว่าจะเป็นสังขตธรรม หรืออสังขตธรรม ไม่ว่าจะอยู่ในขันธ์ ๕ หรือพ้นจากขันธ์ ๕ (ขันธวินิมุต) จะมีลักษณะร่วมกัน คือ “สพฺเพ ธมฺมา” ธรรม ทั้งปวง ไม่ว่าจะสังขาร เป็นสังขตะ หรือวิสังขาร เป็นอสังขตะ ล้วนไม่เป็นอัตตา (อนัตตา) เสมอกันทั้งสิ้น

ธรรมนิยามที่ ๑ คือ อิทัปปัจจยตา (ปฏิจจสมุปบาท) แสดงอาการที่สภาวะธรรมทั้งหลายอันเรียกรวมๆ ว่าขันธ์ ๕ สัมพันธ์เป็นเหตุปัจจัยแก่กันไปในแนวทางที่รวมเป็นกระบวนการแห่งการก่อให้เกิดทุกข์ ถือว่าเป็นความหมายของอริยสัจ ข้อที่ ๒ คือ สมุทัยอริยสัจ ดังที่เรียกว่า ปฏิจจสมุปบาทสมุทัยวาร

อาการที่ขันธ์ ๕ เป็นไปตามกฏอิทัปปัจจยตานี้ แสดงออกมาในตัวเองถึงลักษณะที่เป็นอนิจจัง และทุกขัง ของขันธ์ทั้ง ๕ หรือของประดาสังขตธรรมนั้น นี้ก็คือ ธรรมนิยามที่ ๒ และ ๓ คือ อนิจจตา และ ทุกขตา (พูดให้เต็มตามหลักว่า สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจา, สพฺเพ

สงฺขารฯ ทุกฺขา)

เมื่อขั้นที่ ๕ เป็นไปตามกฎอภิปัจจยตา โดยมีลักษณะเป็นอนิจจา ทุกฺขา อย่างนี้ แล้วยังไปรวมอยู่ใต้ธรรมนิยามที่ ๔ คือ อนัตตตา ข้อต่อไปด้วย มันจึงมีสภาพเป็นที่ตั้งแห่งทุกข์ เป็นที่ก่อตัวของทุกข์ หรือเป็นที่รวมไว้แห่งศักยภาพของการที่จะเป็นทุกข์ และนี่ก็คือความหมายของ *อริยสัจข้อที่ ๑* อันได้แก่ *ทุกฺขอริยสัจ*

ในที่สุด ถึงแม้สังขารทั้งปวงนั้นจะเป็นอย่างไรก็ตาม มันก็คือธรรม มันเป็นสภาวะธรรม เมื่อเป็นสภาวะธรรม มันก็มีภาวะของมันเอง ไม่เป็นใคร ไม่เป็นของใคร ไม่ใช่ตัวตนของใคร ไม่อยู่ในอำนาจของใครที่จะไปสั่งไปบังคับมันได้จริง แล้วตามฐานะที่เป็นสังขตธรรม มันก็จึงเป็นไปตามเหตุปัจจัยที่ปรุงแต่งมัน แล้วก็ เป็นอนิจจา เป็นทุกฺขา ไปตามเหตุปัจจัยนั้น ไม่มีใครสั่งบังคับให้มันไม่เป็นอย่างนั้นได้ ดังนั้นสังขารหรือสังขตธรรมทั้งปวงนั้นจึงมีลักษณะร่วมตามธรรมนิยามที่ ๔ ข้อ *อนัตตตา* คือ “สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตา”

ทีนี้ นอกจากธรรมที่เป็นสังขตธรรมหรือสังขาร ก็ยังมีธรรมที่เป็นอสังขตธรรม ซึ่งพ้นเหนืออภิปัจจยตา ไม่ถูกปัจจัยปรุงแต่ง จึงเป็นนิจจา ไม่เป็นทุกฺขา เป็นทุกฺขนิโรธ นี่ก็คือ *อริยสัจข้อที่ ๓* ที่เรียกว่า *นิโรธอริยสัจ* อันได้แก่นิพพาน

แต่เมื่อเป็นธรรม เป็นสภาวะธรรม ก็อย่างที่ว่าแล้ว คือ จึง

มีภาวะของมันเอง ไม่เป็นใคร ไม่เป็นของใคร ไม่ใช่ตัวตนของใคร ไม่อยู่ในอำนาจของใครที่จะไปสั่งบังคับมันได้ นี่ก็คือเป็นอนัตตา เช่นกัน ดังนั้น ธรรมนิยามที่ ๔ ข้อ อนัตตา คือ “สพเพ ธมฺมา อนตฺตา” จึงเป็นลักษณะร่วมของธรรมทั้งปวง ทั้งสังขาร และวิสังขาร หรือทั้งสังขตธรรม และอสังขตธรรม

เป็นอันว่า อสังขตธรรมแห่งนิโรธ อันประจักษ์ในที่จบ ที่สิ้นสุด ที่ไม่เป็นไปแห่งปฏิจฺจสมุพฺบาทสมุทฺยวาร คือในนิโรธวาร แห่งปฏิจฺจสมุพฺบาท หรือพูดให้ง่ายว่า อันลุล่วงด้วยการหยุด ดับ ไม่เป็นไป ไม่เกิดขึ้นแห่งปฏิจฺจสมุพฺบาทนี้ แม้จะพ้นจากภาวะที่เป็น สังขตะ จึงไม่เป็นอนิจจัง ไม่เป็นทุกขัง แต่ก็เช่นเดียวกับสภาวะธรรม ทั้งหลายในแง่ที่ว่า ไม่เป็นอัตตา (อนัตตา) ไม่เป็นของใคร ไม่เป็นใครๆ ไม่เป็นตัวตนของใคร ไม่เป็นไปตามปรารถนาของใคร คือเป็นสภาวะตามที่เป็นของมันเอง

ส่วนอริยสัจข้อที่ ๔ คือ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ ที่เรียกสั้นๆ ว่า **มรรค** พูดอย่างรวบยอดก็คือ วิธีปฏิบัติในการที่จะให้กระบวนการของอิตทัปปัจจยตา ที่เป็นปฏิจฺจสมุพฺบาทสมุทฺยวาร ไม่เป็นไป หยุดดับสลายหายไป หรือให้พลิกกลับเป็นปฏิจฺจสมุพฺบาทนิโรธวารนั่นเอง แต่ในการปฏิบัติที่จะให้เป็นอย่างนี้ เมื่อแยกแยะออกไป ก็มีรายละเอียดมากมาย ซึ่งจัดเป็นระบบชีวิตดิงามที่เรียกว่า

มรรคมืองค์ ๘ อันสำเร็จด้วยไตรสิกขา ซึ่งทั้งหมดนี้ ว่าโดยสาระก็คือ การละอกุศล และเจริณกุศล แล้วทั้งอกุศลและกุศล ก็อยู่ในขั้นที่ ๕ นั้นเอง (จะพูดให้ง่ายว่า พัฒนากุศลขั้นที่ หรืออย่างที่บางท่านชอบพูดให้สะดวกปากพอรู้กันโดยนัยว่า พัฒนาขั้นที่ ๕ ก็พอได้) ดังนั้น อริยสังข์ข้อที่ ๔ คือมรรคนี้ จึงเป็นไปตามธรรมเนียมที่ ๒ - ๓ - ๔ คือ อนิจจตา ทุกขตา และ อนัตตตา ทั้งหมด

เป็นอันว่า ในธรรมเนียม ๔ ข้อนี้

ข้อที่ ๑ **อิทัปปัจจยตา** แสดงอาการที่เป็นไปของสังขต-ธรรม (เป็นสาระของอริยสังข์ข้อ ๒)

ข้อที่ ๒ - ๓ **อนิจจตา, ทุกขตา** แสดงลักษณะร่วมของสังขต-ธรรม (ครอบคลุมอริยสังข์ข้อ ๑, ๒ และ ๔)

ข้อที่ ๔ **อนัตตตา** แสดงลักษณะร่วมของสัพพธรรม คือ ทุกสภาวะ (ครอบคลุมอริยสังข์หมดทั้ง ๔ ข้อ)

ตตตา - ความเป็นเช่นนั้นเอง

ในหลักธรรมเนียม (ธมฺมนิยามตา) ชุตที่ ๑ คือ อิทัปปัจจยตา-ปฏิบัติสมุปบาท ผู้ศึกษาคงสังเกตเห็นว่า พุทธพจน์ที่ตรัสเริ่มต้น เหมือนกันกับในหลักธรรมเนียมชุตที่เรียกว่าไตรลักษณ์ คือมีคำ ๒

คำว่า “ธมฺมฐิตตา ธมฺมนิยามตา” นำหน้า แต่ตอนลงท้ายแปลก ออกไปว่า อิทัปปัจจยตา มีคำนำหน้าเพิ่มเข้ามา ๓ คำ คือ “ตถตา อวิตถตา อนนฺนถตา” ซึ่งไม่ปรากฏในหลักไตรลักษณ์

ข้อความเต็มตรงนี้ว่า :

“อิติ โข ภิกฺขเว ยา ตตฺร ตถตา อวิตถตา อนนฺนถตา
อิทัปปัจจยตา อญฺ์ วุจฺจติ ภิกฺขเว ปฏิจฺจสมุปฺปาโท”

แปลว่า:

“ภิกษุทั้งหลาย ความเป็นตถา (ตถตา/ภาวะที่เป็นเช่นนั้น เป็นอยู่คงอยู่อย่างนั้น) ความเป็นอวิตถา (อวิตถตา/ภาวะที่ไม่เพี้ยน ไม่ผันแปรไปจากที่เป็นอย่างนั้น) ความเป็นอนนฺนถตา (อนนฺนถตา/ ภาวะที่ไม่เป็นอย่างอื่น) คือ อิทัปปัจจยตา ดังกล่าวมานี้แล เรียกว่า ปฏิจฺจสมุปฺปาโท”

ที่จริง คำเหล่านี้ ก็คือคำเน้นย้ำ หรือกำกับให้หนักแน่น หรือ ให้ใส่ใจจริงจังนั่นเอง แต่บางคำเป็นคำที่กระชับและให้ความรู้สึก สะดุดเด่น ก็มีการยกขึ้นมาเอ่ยอ้างบ่อยจนคุ้นหรือเป็นที่นิยม อย่างใน ๓ คำนี้ คำว่า “ตถตา” ได้กลายเป็นคำที่มีการกล่าวถึงค่อนข้างมาก หรือได้ยินค่อนข้างบ่อย และเพราะเหตุที่คำนี้พบเฉพาะที่ตรัสไว้กับ อิทัปปัจจยตา จึงอาจจะทำให้เข้าใจว่าจำเพาะหมายถึงอิทัปปัจจยตา ปฏิจฺจสมุปฺปาโทเท่านั้น

เพื่อให้มองกว้างออกไป จึงยกพุทธพจน์ต่อไปนี้มาให้ดู ดังนี้

(ส.ม.๑๙/๑๖๙๗/๕๕๐; พุ.ปฏิ.๓๑/๕๔๔/๔๔๘)

“ภิกษุทั้งหลาย สภาวะ ๔ อย่างนี้ เป็นตถา (เป็นเช่นนั้น หรือ
จริงแท้) เป็นอวิตถา (ไม่เพี้ยนไปจากที่เป็นอย่างนั้น) เป็นอนัญญถา
(ไม่เป็นไปอย่างอื่น) สภาวะ ๔ อย่างเป็นไฉน? คือ สภาวะที่ว่า นี้ทุกข์
... สภาวะที่ว่า นี้ทุกข์สมุทัย ... สภาวะที่ว่า นี้ทุกข์นิโรธ ... สภาวะ
ที่ว่า นี้ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา ...

“ภิกษุทั้งหลาย เพราะฉะนั้นแล เธอทั้งหลายพึงกระทำการ
ประกอบความเพียร เพื่อรู้ตามเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ ... นี้ทุกข์สมุทัย ...
นี้ทุกข์นิโรธ ... นี้ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา”

เห็นชัดว่า สภาวะที่เป็น ตถา อวิตถา อนัญญถา ในพุทธพจน์
นี้ ก็คือสภาวะที่เรียกกันทั่วไปว่าอริยสัจ ๔ นั่นเอง และคำทั้ง ๓ ซึ่ง
มีคำแปลดั่งว่าแล้วนั้น ก็คือคำเสริมความหมายของคำว่า "สัจจะ"
นั่นแหละ นอกจากนั้น ในคัมภีร์ชั้นอรรถกถาฎีกา บางทีก็เรียกอริยสัจ
ว่า "ตถธรรม" เช่นเดียวกับที่บางครั้งเรียกว่า "สัจธรรม" (แต่ "สัจธรรม"
มิใช่หมายถึงอริยสัจเสมอไป)

ฯลฯ

“ธมฺมนิยามตา” หรือ “ธรรมนิยาม”
แปลเป็นภาษาไทยอย่างง่ายว่า
“ภาวะที่แน่นอนแห่งธรรม” “ธรรมตา” หรือ “กฎธรรมชาติ”
คือ หลักความจริงที่มีอยู่โดยธรรมตา
หรือความเป็นจริงของธรรมชาติตามที่ดำรงอยู่
หรือเป็นไปของมันเอง

ปฏิทินปี 2532 (1989)

ความทุก ต้อง มีสติสรีรกว่าสิ่งอื่น [๔]

<p>วันพุธ ๑๖</p> <p>วันพฤหัสบดี ๑๗</p> <p>วันศุกร์ ๑๘</p> <p>วันเสาร์ ๑๙</p> <p>วันอาทิตย์ ๒๐</p>	<p>วันจันทร์ ๑๕</p> <p>วันอังคาร ๑๖</p> <p>วันพุธ ๑๗</p> <p>วันพฤหัสบดี ๑๘</p> <p>วันศุกร์ ๑๙</p> <p>วันเสาร์ ๒๐</p> <p>วันอาทิตย์ ๒๑</p>	<p>วันอาทิตย์ ๒๐</p> <p>วันจันทร์ ๒๑</p> <p>วันอังคาร ๒๒</p> <p>วันพุธ ๒๓</p> <p>วันพฤหัสบดี ๒๔</p> <p>วันศุกร์ ๒๕</p> <p>วันเสาร์ ๒๖</p> <p>วันอาทิตย์ ๒๗</p>	<p>วันเสาร์ ๒๖</p> <p>วันอาทิตย์ ๒๗</p> <p>วันจันทร์ ๒๘</p> <p>วันอังคาร ๒๙</p> <p>วันพุธ ๓๐</p> <p>วันพฤหัสบดี ๓๑</p> <p>วันศุกร์ ๑</p> <p>วันเสาร์ ๒</p> <p>วันอาทิตย์ ๓</p>
---	---	--	--

วินัย : ข้อได้มาก - ๑ คน นกตม
 อธิปไตย : จักรไปไฟ (แก้สิ่ง) ตม.
 นกตม : สิ่งทีของเทพ
 ๑๔ คน : ...
 เสนอให้แก้ : ...
 ไม่ให้ไฟแก้ : ...
 มีกองทัพ : ...
 เก้า "๑๓"

๑๔ ๑๓

- ๑) อธิปไตย ความไม่พึ่ง ไม่ทำอะไรไม่ มีไฟหรือ ...
- ๒) อธิปไตย ความเป็นกำลัง ...
- ๓) อธิปไตย ...
- ๔) อธิปไตย ...
- ๕) อธิปไตย ...
- ๖) อธิปไตย ...
- ๗) อธิปไตย ...
- ๘) อธิปไตย ...
- ๙) อธิปไตย ...
- ๑๐) อธิปไตย ...

เอกสารจดหมายเหตุราชบัณฑิตยสถาน เล่มที่ ๖ เรื่อง (2533 - 2533) BIA5.2/13 กิ่ง 2 หน้า 2

๑) อธิปไตย ว่า มีกฎ- ธรรมชาติ บ่งบพ บังคับอยู่
 เป็นกฎเกณฑ์ อันเด็ดขาด ฉลาดรู้ ปฏิบัติอยู่ ให้ถูกต้อง ตามคลองธรรม ฯ

มันมีกฎของธรรมชาติครอบงำเราอยู่
บังคับเราอยู่อย่างเฉียบขาด เด็ดขาดที่สุด
จนเรารู้สึกว่าจะต้องทำให้ถูกต้องตาม
กฎธรรมชาตินั้น อย่างที่จะฝืนมันไม่ได้